

M A G Y A R G A Z D A

KIADJA

A' MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Másod év.

Pesten, november 13kán 1842.

91. szám.

TARTALOM: Megtiszteltetés. (Török János). — Még néhány szó a' puszták népesítéséről. — Sertéshizlalás. — Középponti egyesületi munkálódások. — Vidéki egyesületi mozgalmak. — Gabona ára.

Megtiszteltetés.

A' M. Gazd. Egyesület kertészeti 's gyümölcs-tenyésztési szakosztálya f. é. octob. 19, és novemb. 9kén tartott üléseiben azon hazánkfiai közül, kik a' gyümölcs-tenyésztés virágoztatására fordított kitünő buzgóságuk, 's részint személyes oktatás, részint csemeték osztogatása által e' közhasznu iparág emelése tekintetéből különös érdemekkel bírnak, következő egyéneket határoza érdemeikkel megtisztelni: Wölfe l József kőszegi polgárt, Vasban; Bazalicza Mátyás nyitrapereszlényi lelkészt, Nyitrában; Laczó Endre jolsvai elemi tanítót, Gömörben; Urbánek Ferencz majthényi lelkészt, Pozsonban; Skublics Károl m. táblabíró, Zalában; Szemián Benjámín b. csabai néptanítót, Békésben; Letulé Bernárd n.-károlyi kerttulajdonost Szathmárban; Kuzma Pál f.-almási és Matuska József f. rakonczi lelkészeket, Honthban. 'S mint-hogy e' munkás és érdemteljes hazánkfiainak egyikét sem vala szerencsénk a' gyűlés színén szemlélni, az odaitélt érdemelek részint a' fiók-egyesületek, részint hol ezek nem léteznek, az illető hatóságok útján fognak a' M. Gazd. Egyesület f. év nov. 10kén tartott közgyűléséből átküldetni. Pest, nov. 11. 1842.

Török János,
egyes. előadó.

Még néhány szó a' puszták népesítéséről.

A' puszták megszállítása hazánkban közel másfél század óta kisebbségben mértékben részint ténylegesen, részint javaslatilag folyvást szőnyegen van.

A' népesítési buzgalom az utósó három tizedben ernyedett, 's kevés kivétellel csak indítványképen penditetett meg ez eszme koronkint. Az indítvány mindig alólról jött.

Legkimerítőbben Theschedik Samu vitatá meg a' népesítés hasznát 1784ben sajtó alá adott könyvében*), 1812ben egy név nélkül megjelent röpirat**) emelt szót a' megszállítás ügyében — kitérőleg? — Az óta az eszme eltűnt a' tárgyalás teréről. Ujabban Klauzál Imre ur emlité meg — röviden és futólag 1837ben***); Nagy Károly****) és Farkas Ferencz†) urak a' mult évben — 's legközelebb ifj. Bezerédj István ur fogták fel a' népesítés ügyét.]

Ennyit a' dolog tárgyalási történeteül a' végre, hogy lássuk, mikint a' népesítés eszméje, habár szakadatlanul nem is foglalatoskodtatá az elméket, egyáltalában még is a' nap kérdései közé tartozó-

*) Der Landmann in Ungarn.

**) Die Industrie, an Hungarns Edle.

***) Gazd. Tudós. 1só füzet.

****) A' harczos kedélyü Daguerrotypben.

†) Sáfárkodó Magyar Gazdája két kötetében.

nak ismertetett el. Nem emlékezem, hogy valaki el-
lene irt volna, legfőlebb némely konok egoisták,
láttak a' magánybirományu pusztákon teendő népe-
sítéseken jogsérelmet, jog- és birtokosztályt.

A' M. Gazdasági Egyesület 1839ik évi jutalom-
kérdésére én is benyújtám véleményes pályairato-
mat, mellyben a' népesítésről külön czikkeben ér-
tekeztem. Részint tehát régibb ragaszkodás és ha-
talmatlan rokonszenv a' népesítés eszméjéhez, részint
annak valószínűsítése szükségéről rendíthetetlen meggyő-
ződésemet adá ezuttal kezembe tollamat. Szándékom
ennélfogva koránsem czáfolni, sőt inkább a' népe-
sítés ügyének, többoldalú discussiók által, némi
szolgálatot tenni, 's az eszmét az alkalmazás me-
zejére átvinni. Ezekhez képest jónak láttam igény-
telen nézeteimet három rovat alá sorozva terjesz-
teni elő, jelesen következő három kérdésnek felol-
dását megkísérteni.

a) Valljon mi jót 's hasznot, vagy kárt eszköz-
löttek az eddigelé tett telepítések hazánkban?

b) Szükséges vagy legalább hasznos-e a' puszták
népesítését továbbá is czélba venni? 's ha igen

c) Mik azon feltételek, mellyek mellett leg-
czélszerűbb volna az új megszállásokat tenni?

Az első kérdés megfejtése adatokat, és törté-
neti reflexiót kíván. Álljon itt a' hazánkbeli népesi-
téseknek vázlatos egyuttal eredményes története,
azon megjegyzéssel, miszerint mellőzve a' régiszá-
zadokban tett telepítéseket, most egyedül a' 18dik
század elejétől a' legújabb időkig tett népesítéseket
fogom felhozni. — Hiszen ki hazánk polgári esemé-
nyeit, 's az ipar történetét ismeri, tudja azt, hogy
a' 18ik századdal egy egészen új korszak veszi kez-
detét. A' nemzet ugyan is megunván a' sok villon-
gást, fiait tüzhelyeikhez tértek, 's általában békés
összemunkálás és komoly irányú erőhatás bélyegzi
e' kort, mellyben a' nemzet házias viszonyainak el-
intézésével volt, 's van folyvást elfoglalva. A' 17ik
század vége felé hazánk térségéről kiűzetett a' török,
ki zsarnokuraságának lélekcsüggesztő nyomait
hagyta itt. Ama tér, mit Kanaánnak szeretnek so-
kan nevezni, végképen letarolva, a' régibb helysé-
gek elpusztítása következtében, lakatlan volt. A'
béke helyreálltával első feladatnak kelle lenni, e'
vidéknek benépesítéséről gondoskodni.

Az 1723ik évi 18ik és 103ik t. czikk ez
ügy- és érdeken keletkeztek; egyes nagyok meg-
előzték a' törvényt, 's példát mutattak. A' 18ik szá-
zad 2ik tizedében önállást nyert dústelkü Békés
megyéről — nagyítás nélkül ellehetett mondani,
hogy kelettől nyugatig, 's déltől északig — kevés

kivétellel kövér legelőnél egyéb nem volt; melly tér-
tágas rónaságon egy □ mérföldre 100 léleknél
több aligha jutott. Harneker János (egy linczi
sütőnek fija) a' nem régiben kamara kezére került
Gyula városát és az ehhez tartozott roppant uodal-
mat 24,000 frt lefizetése mellett, országos érdemei
tekintetéből, örökösen megnyervén, főgondját azon-
nal roppant birománya benépesítésére fordítá; 's en-
nek következtében a' 17ik század végén részint a'
törökök, részint a' magyarok által elpusztított kö-
vetkező helyek u. m. Szarvas, és Mező-Berény
1719 és 1722ben telepítették meg, amaz csabai
tótók, emez magyarok, németek és tótokka'.

Szent-Andráson 1719ben kabai magyarok te-
lepedtek le Biharmegyéből.

Csaba, Thuróczy Miklós eszközlése által,
1715ben népesítetett meg, 1725ben aszódi tót jö-
vevényekkel 's 1751ben ismét új lakókkal gyara-
podott.

Orosháza 1744ben Vas, Zala, Veszprém, Győr
és Fejérmegyéből nyert szállókat. Tótkomlóson pe-
dig 1746ban települtek meg, Szent-Andráson ma-
gyarfeleikkel meg nem fért, 's ennél fogva ide át-
költözött tótók.

Vésztő, a' 18ik század elején kapott Biharból
telepeket.

E' korban (1711—20) hívott gróf Károlyi
Sándor is számos idegeneket szathmármegyei ter-
jedt birtokaiba, 's hat új falut népesített be, kik-
nek maradékai azóta mintegy 20 helység népessé-
gét gyarapíták.

1737ik év táján Joannovics patriarcha ho-
zott a' pétervárad környékre 1200 clementinust.
— Kisujszállás is a' 18ik század elején népesíte-
tett meg.

1722—1730 gróf Mérey Argenteau Tolna-
megyében több helységeket népesített meg nassau,
rajnavideki és más sváb családokkal.

1747ben és 1754ben Szarvas két rajt eresztett,
az első Apateleken vagy is Mokrán (Arad-
ban), a' második Petrikovics János vezérlete
alatt, 800 emberből álló, Szabolcsmegyében szál-
lott meg és alkotó Nyiregyháza városát.

1765—1787ben a' felséges uralkodóház fő-
leg Temes és Bács megyei terjedelmes pusztáira
17,000nél több idegent hozott nagy áldozatokkal;
mert felkészített falvakat szállván meg a' beköltö-
zöttek, ezen telepítés költségei (ide értve azon jö-
vedelmi csökkenést, mit a' több évre adómentesen
megtelepült puszták után nélkülözött a' felsőség),
összesen 6½ millió forintra rugtak, 's azon beván-

dorlottak közül, kiket M. Therezia Temesbe hitt, 's kik számszerint 2329 családot tettek, mindegyik telepedő 202 frt 15 krnyi kiadást okozott.

1763ban Hatzfeld helyén 400 család szállott meg, 's az alapító (Csekonics) egyáltalában mindenellátta őket, oly annyira, hogy csupán macskákért 17 forintot fizetett a' vidékieknek.

1780ban telepített meg Béla esztergammegyei falu németekkel Török tábornok által.

Etska pusztabirtokot 1781ben vette meg Lázár Zsigmond 217,000 forintot, 's 1799ben Lázárföldjét, 1809ben Zsigmond- és Lukátsfalvát alkotta.

Marienfeld és N. Szent-Miklós a' mult század vége felé lőnek, miknek létesítők gr. Nákö Sándor volt.

Kis-Perecsre (Aradban) 1778ban költöztek lakók Szabolcsmegyéből.

Nem említve tehát ezuttal a' gr. Schönborn által Bereghmegyében tett népesítéseket, nem Albrechtdorft, mit Albert hg; — nem Herczegfalvát, mit Dréta, nem Tetéltent, mit Komáromy alkottak; mellözöm a' mult évben Czindery és hg Hohenlohe által külföldről hozott gyarmatokat is, minthogy kimerítő tudomásom felőlök nincs. — 'S így ez volna körülbelül igen rövid vázlat a' hazánkbeli 130 év óta tett népesítéseknek, melyeket egyenkint kimerítőleg elsorolni az adatok hiánya miatt lehetetlen; azonban ezen kimerítő elszorítás ezuttal nélkülözhető is; hiszen a' mondottak folytatában van álláspontunk, hol nyomos következtetéseinket öszpontosíthatjuk.

Ha széttekintünk a' hazában, legvagyonosabb népet, legokoszerűbb gazdálkodást, legkitünőbb ipart és szorgalmat kiválólag a' mivelt szomszéd tartományokkal határos vidékeken és ott, hol új telepeink vannak, találunk. — Általában merek hivatkozni a' szathmármegyei sváb falukra szintugy, mint a' Bács és Temesi, Békes és Torontálmegyei gyarmatokra; 's ha valaki parancsolna velem, hogy részleteket hozzak fel, azon előleges kérésem után, minél fogva az elésorolandó adatokat az érdekllett telepek földirati helyzetéhez képest kívánom értetni, kiemelném Apathint, Haczfeldet, Zsigmondfalvát, Marienfeldet, Szarvast, Mezőberényt, 'stb. — Elmondanám továbbá azt, hogy a' többször említett telepek anyagilag jól állanak, 's szellemileg is (ügyfeleikhez képest) kitűnnek. — Szarvas városának például 16,000 lakója 's 1,300 iskolás növendéke van; — Tóthkumlós 7,000 lakója 700 gyermeket küld iskolába; — Orosházán 10 ezer lakos

1,000 gyermeket iskoláztat; — Apathin (1760 táján vette kezdetét) 1722ben 6,000 lakóval 's 700 iskolai növendékkal birt. — Az új telepítésű helységekből szép és vagyonos mezővárosok váltak, melyek jelentékeny kereskedést, természet és tenyésztést gyakorolnak. — Elmondanám, mikint a' burgonyát épen e' külföldi svábok gondviselték, 's természet szorgalmasan akkor, mikor a' hazai népség utálattal fordult el tőle, holott azóta is dústelke daczára, a' nélkül párszor nagyrészt megkereste volna a' borzasztó éhhalál. — A' selyemtenyésztést, eperfák ültetését ismét e' gyarmatok gyakorolták legmunkásabban, valaminthogy ők tettek szerencsés kísérleteket a' rizs, pamut, és sáfránytermesztéssel is, 's valljon a' kender- és repczetermesztés hol legvirágzóbb a' hazában? nem azon térségen-e, hol e' telepek díszlenek? — A' luczerna már a' mult században Békesmegyében honos volt, 's bizonyára tiszteletre méltó előmenetelt tettek a' békésiek a' gyümölcstenyésztésben is. — 'S általában meg kell vallanunk, hogy az új telepítvényű helységekből bizonyos rend és tisztaság uralkodik, mit sok régiebb, 's újabb faluban hasztalanul keresünk. — Legyen szabad e' panegyris fonálát azonszándékom a' felhozottakat hazai ősi lakosságunk terhére elmondani. — O! e' gondolat tőlem távol van; miután azonban, miket mondék, történeti olytán adatok, mikről kiki személyes meggyőződést vehet, — ugy hiszem — tartoztam vele az igazságnak.

Tegyük most azon kérdést, valljon a' hazánkbeli népesítések mi jót és hasznot, vagy kárt eszközöltek? 's nyugodt lélekkel válaszolhatjuk, hogy akár nemzet-gazdasági, akár magángazdálkodási szempontból vizsgáljuk a' dolgot, minden tekintetben csak jót és hasznot hozhatunk ki. — Nyert ugyan is a' nemzet, mert közel 100 új rendezetű helységgel, 's ezekben néhány százezer munkás polgárral gyarapodott, — az eddigelé paragonhevert telkek pedig művelés alá jövének, a' közterhek emelésére többesültek a' vállak, és nyiltak (különben még ezután is talán néhány országgyűléslefolyásáig eldugulva maradandott) új források, és nyertek a' magánybirományuk is, hiszen nőtt az emésztés, szaporodott, 's olcsóbb és legalább kapható lőn a' különben tetemes kárral nélkülözött munkás kéz, ha pedig tekintetbe veszem azon számos dohánkertészségeket, mik az alföldön léteznek, ide értve ezen kevés beruházási költséget igénylő institutióknak azon jó oldalát, hogy a' természetnyért helybe

jó a kereskedő, azonnal 's készpénzzel fizet, valóban ezen en miniature népesítés dús kamatok ad. Például egy eset 1840ben Nben egy dohánykertészség alakított 10 kertészlak, és ugyanannyi pajtával, mi kerülhetett közel 10 ezer v.frtba; 's az 1841ik száraz időjárás daczára is mintegy 2,200 v.frt tiszta hasznot hajtott a földesurnak, 's majd annyi pénzt kapott a 10 kertész is, minden száz forint tehát $\frac{22}{100}$ kamatot adott. Ha azon 10 kertészházat a földesur nem építetendé, mintegy 50 hold földje parlagon marad — 's ama tiz család is szegényen elzsellékedik ugyan valahol; de a jövedelem is elmaradt volna, így pedig a föld kára nélkül $2\frac{1}{2}$ száz mázsa dohány jött kereskedésbe, 's tiz család jobb állapotba a földes ur nyereségével.

Mind ennek ellenében azon aggodalomnak megszüntetésére, mintha az olly érzékenyen féltett, és soha eléggé nem félthető nemzetiség szenvedett volna e népesítések által, nem állithatom ugyan, hogy az idegen ajkuak megmagyarosodtak már végképen, annyi azonban bizonyos, hogy magyarosodásuk folyamatban van, és e késedelmüket tán azon intelligentia, mit magokkal hoztak, azon szorgalom, mit kifejtének, némileg helyre üti; örvendetes azonban másfelől tudunk azt, hogy a Békésmegyében megtelepedett tótok, (tán csabát kivéve) megmagyarosodtak, 's bizonyára egyenesen tőlünk függ amaz idegen elemeket a magyar nemzetiséggel ugyanazonítani, (hisz Béla falu német lakosai is megmagyarosodtak). A' netalán ezután teendő népesítéseknel bizonyos haszonnal alkalmazandó fegyeket pedig az eddigi tapasztalásokból abstráhalhatjuk. (Folyt. köv.)

Sertéshizlalás.

A' hizlalás az állattenyésztés fő és végcélja, a' mennyiben az állatok csupán husok és zsirjok által jutalmazhatnak meg bennünket. Ha pedig ezen célú sok költség nélkül akarjuk elérni, úgy némelly előleges teendőkünk vagynak. Ha hasznos az, hogy a' lehető legrövidebb idő alatt teremjen elő a' zsír, úgy a' husnak már előre meg kell lenni, — 's így tanácsos már eleitől fogva időközben is arra dolgozni. Azon takarmányt, mit a' sertésektől növesők ideje alatt elvontunk, hizlalásuk alatt ki kell nekik pótolni. Nem gazdaság tehát a' nyomorú tartás, sőt inkább káros, a' mennyiben az egyszer elhanyagolt teljes kiképződés a' későbbi takarmány által helyre nem hozható.

Hizlaltathatnak a' sertések akármelly korokban is, legyenek bár azok 6 — 12 — 18 haviak vagy

3 — 4 — 6 évesek is. Az elsők czélszerűbbek kis gazdaságnál és városi háztartásokban, az utolsók pedig nagyszerű gazdaságokban. A' sertés kihizalására 12 — 16 sőt 20 hetet is kíván a' szerint mint kezdetben jó vagy rossz karban volt, mint tartatik 's sok vagy kevés zsír czéloztatik. — A' paraszt igen sokat tart a' lassu hizlalásra. „Az idő“ mond ő „ad szalonnát és zsírt.“ Minthogy ő nagyobbára konyhabeli hulladékot, moslékot, savót 'sat. fordít arra, mi neki egy fillérében sem áll, így a' hosszadalmas hizlalás kevesebb költségbe kerül mint a' gyors, melyre nagyobbbrészt magot kellene alkalmazni. A' tartás nála tekintetbe sem jő, 's ezért a' hosszadalmassággal mit se gondol. De az ellenkező esetben a' gyorsaság ad nagyobb hasznot.

A' hizlalásnál, ha haszonnal akarjuk üzni, sokat kell tekintetbe venni; ilyenek: a' rendkívüli tisztaság a' sertések körül, elegendő takarmány növesők alatt 's különösen az étetésben pontos rendtartás. Mihelyt az egyszer megszokott óra jelen van, kinyilatkoztatják azt a' sertések rőfögés- és sikoltással. Ezen nyugtalanság 's erős vágy annál inkább nagyobbodik, minél tovább marad ki az étel; — bizonyosak lehetünk benne, hogy egy illy nyugtalan óra sokkal több kárt tesz bennök, mint a' mennyi sikere van egy napi jó tartásnak. Rendetlenül étetett sertések soha se lesznek tökéletes kövérek. Mindenesetre a' hizlalást savóval és főtt burgonyával kell kezdeni, melly utolsó szétzuzva tejjel előbb híg később pedig vastag péppé készítettik. A' fiatal sertéseket már csupán ezzel is kielégítőleg meglehet hizlalni, de a' vén és már felnötteknél, bár milly sokáig folytassuk is a' hizlalást, igen kevésre lehet azzal menni, 's még kevesebbre, ha a' burgonyához tejet nem vegyítünk. A' burgonya lisztes részeitől meglehetősen husalesz ugyan a' sertéseknek, de csak kevés szalonnája 's még kevesebb zsírja. A' ki tehát saját hasznát átlátja, az nem fogja sajnálni a' hizlalás folyamata közben gabonával és maggal azt előmozdítani. Itt kezdődik már a' hizlalás költséges lenni.

Minél jobb és sulyosabb a' mag és gabona, annál kövérebb és sulyosabb lesz a' sertés is. De igen rosszul volna felhasználva a' mag, ha azt egészen vetnők a' sertések elébe, holott összezuzva épen úgy elkelne, mintha főzve vagy puhítva lenne. Mégis a' tapasztalás kivétel gyanánt szól a' babnál. A' sertések ezt örömebb megesszik, ha se darálva se puhítva nincs. Ha a' babtól néha ellankadnak, úgy kemence alá tett zsákban megmelegítjük azt. Reggel legelőbb is ebből adunk, valamivel később burgonyából 's egy kevés árpadarából készített italt;